

БІОГРАФІЗМ ТВОРІВ ВАСИЛЯ БОНДАРЯ ТА ІВАНА БАГМУТА

У статті наголошується на тому, що Василь Бондар та Іван Багмут силою художнього слова біографічні факти у літературних творах перетворюють у конкретні картини, живі образи, в деталях відтворюють ціле. У клаптиках власної біографії письменники правдиво відображують картини революційної епохи, осмислюють ті грандіозні перетворення, які відбувались насправді.

Ключові слова: біографізм, автобіографічні твори, поетика, індивідуальний стиль.

У літературознавстві ХХ ст. виникає потреба дослідження елементів біографізму. Біографізм – комплекс літературознавчих понять, що мають відношення до життєвого шляху письменника та його творчості. Включає він власне біографію, автобіографію, бібліографію. Як літературознавча проблема, біографізм має безпосереднє відношення до концептів “автор і авторство”, до невичерпної складності поняття “суб’єкт творчості”, тісного і багатопланового зв’язку між письменником і його твором [13, 218].

Багатовимірність авторської присутності в тексті, співіснування різних підходів до розуміння проблеми автора значною мірою породжують велику кількість термінів, якими дослідники намагаються позначити різні іпостасі автора й окреслити сфери його функціонування. У теоретико-концептуальному контексті висвітлення проблеми біографічних структуриантів (життєві враження, відчуття та переживання письменника) ґрунтується на базі синергетичного розуміння інформації, яку залишає по собі письменник, і того, як вона сприймається іншими. Як відомо, синерген – онтологічно завершений життєвий, автобіографічний час. Це – життєво-творчий світ письменника, відтворений у певний часо-просторовий, історично-визначений доленосний момент [8, 18].

Розвиток української прози та поезії у 50–60-х рр. ХХ ст. йшов під знаком творчих стильових пошуків продиктованих світоглядною позицією письменників, коли найбільш помітною була реалістична течія, орієнтована на традиції класичної літератури. У творах харківських письменників І. Багмута, В. Бондаря, К. Гордієнка, В. Добровольського, Г. Леонова, С. Мушника, В. Холода, М. Шаповала зображувалася реальна дійсність, життя міста і села, психологія людини.

Дискусійний характер феномена шістдесятництва залишає багато питань, які потребують точнішої відповіді, глибшого вивчення

його витоків і наслідків. Постаті Василя Бондаря та Івана Багмута заслуговують на пильнішу увагу.

Протягом багатьох років їх творчість привертала значну критиків та літературознавців. Серед літературних студій, що торкаються творчості письменників, можна назвати праці В. Дончика, В. Дяченка, М. Жулинського, М. Ільницького, Г. Сивоконя, Г. Штона та ін. У своїх дослідженнях вони здебільшого акцентували увагу на відтворенні воєнних подій, змалюванні прийомів відображення життя в концтаборах у прозі та поезії Василя Бондаря. Про Івана Багмута писали колеги по перу та друзі – І. Вирган, В. Мисик, І. Муратов, але ці матеріали більше публіцистичного, аніж наукового характеру [14, 28].

Біографізм у прозі Василя Бондаря відзначався дослідниками побіжно, хоча, як справедливо зауважував В. Брюгген, “про біографічність прози Василя Бондаря можна написати окрему розвідку” [6, 94]. Біографізм героїв у прозових творах Василя Бондаря посилюється й психологічно підтверджується правдою відчуття письменника, тобто елементами його художньої автобіографічності. Адже не випадково автор приводить свого героя в рідний край, де й сам пережив тривожні моменти (повість “Рідні пороги”). Письменник переконливо показує, що на межі життя і смерті людина не тільки не черствіє, а навпаки, наповнюється особливим відчуттям, закладеним від народження, але немов забутим у повсякденному житті, яке в екстремальній ситуації війни спалахує і прославляє людину, хоч і смертну, але неповторну в безмежному світі.

Автобіографічна проза в її різноманітних тематичних розгалуженнях і жанрових формах була головним полем художнього самовияву Василя Бондаря. У прозі найбільш зримо виступають і етапи його ідейної та художньої еволюції, і те глибинне, стрижневе, що визначає цілісний у всіх відмінностях характер, індивідуальність митця, його творчу особистість. Твори Василя Бондаря, у яких відображається

ясність бачення світу і людей, мальовничість і багатство предметних деталей по праву можна вважати вершиною досконалості.

Прозові твори Василя Бондаря (повісті “Все-правда”, “Листя летить проти вітру”, “Рідні пороги”, оповідання “В краю Дахау”, “Аж доки сонце світить у zenіті”, “Боротьба”, роман “Зорі гаснуть на світанку” та ін.), присвячені подіям війни, у яких герой – одноліток автора воєнних часів, позначені любов’ю до всього живого. Витоки цього – у дитинстві письменника, спогади про яке посідають чільне місце як у поетичних, так і у прозових творах, де автор підкреслює жорстокість війни, обираючи для цього будь-які природні образи із власного життя.

Найвиразніші образи, представлені воєнною прозою Василя Бондаря, і в мирні дні лишаються цілеспрямованими борцями, людьми активної дії, які покликані засвідчити, що війна не озлобила, не спустошила, не зробила їх втраченими для життя (повість “Рідні пороги”). На матеріалі війни, подій небаченої трагічної сили, в яких проявлялися не лише найглибинніші риси людської душі – доступні їй духовні злети, висоти подвигу, але й межі її можливостей, безодні жорстокості, звиродніння, – Василь Бондар ставить, по-новому одвічні проблеми добра і зла, любові і ненависті, права індивідуального вибору й історичної відповідальності (повісті “Все-правда”, “Листя летить проти вітру”, “Рідні пороги” та ін.) [3; 4; 5].

Василь Бондар вкладає частку себе, свого сприйняття і розуміння світу не лише в образи позитивних героїв, що безпосередньо репрезентують “основу конфронтацію сил”, але й як зауважує М. Жулинський письменник “хотів би себе висловити і в отих полонянках та полонених, в їх незмиренності, в їх солідарності, в самому мотиві кохання, що виквітло навіть перед лицем зла...” [10, 174].

Так, творчість Василя Бондаря позначена філософічністю, поліфонізмом, поетизацією прекрасного в житті людини. Досліджуючи внутрішній світ сучасника, письменник роздумує над людською сутністю, над такими вічними категоріями, як добро і зло, честь і безчестя, духовність і бездуховність, совість і справедливість. Він прагне відтворити драматизм протиборства добра і зла.

Оригінальність і новаторство пейзажних замальовок у поетичних творах Василя Бондаря полягають у відсутності надмірного пафосу (поетичні збірки “Маки на дроту”, “Сонце над хмарами”, “Рідні пороги”). У цілому образ природи в них висвітлює авторський естетичний ідеал, є втіленням поезії вічного, позачасового. Біографізм письменника репрезентує своєрідну систему взаємодії людини та природи, яка в свою чергу

розкриває авторську концепцію взаємозв’язку елементів дійсності [9, 92; 10, 212].

Отже, спадщина Василя Бондаря становить собою цілісність, у якій особливо виразно й переконливо розкривається послідовність розвитку творчої індивідуальності автора, збагачення й соціальна конкретизація досвіду. Провокації, шпигунство, залякування цілого покоління німецької молоді, що виростала в тіні шибениць і концтаборів – усе це відтворено письменником у поетичних і прозових творах.

Суто біографічне відношення автора і персонажа, яке дає підстави називати останнього “автопортретом” – у внутрішньому, психічному вимірі – не випадково найчастіше виявляє певну часову дистанцію між автором та його біографічною постаттю, що є прототипом героя. Як вказує М. Бахтін, автор і герой – категорії різного рівня: “Свідомість автора є свідомість свідомості, тобто що охоплює свідомість героя та його світ, свідомість, що охоплює й завершує цю свідомість героя різними моментами життя” [2, 39].

Іван Багмут надавав художній літературі вирішального значення в справі виховання молодого покоління, тому й був таким вимогливим до себе й до інших щодо художньої довершеності твору – адже маленькому читачеві поганий твір може завдати непоправного лиха. Він наголошував на тому, що художні твори повинні мати чітке ідейне спрямування, виступав проти фактографізму в художній літературі, закликав письменників учитися розпізнавати паростки нового і розкривати його суть – митець повинен йти попереду життя.

З усіх своїх книг Іван Багмут найбільше цінував повість “Записки солдата” [1]. Автор був свідком, учасником зображуваного, ходив у розвідку разом з друзями-солдатами, які потім стали героями його повісті, переживав разом з ними радість перемоги, пізнав відчуття задоволення від виконання найсвятішого обов’язку громадянина Країни Рад – захищати Вітчизну. Тому таким цільним, монолітним виступає характер і оповідача, і його друзів, тому так глибоко розкрита психологія героя [7, 125].

У роздумах про сучасний стан подій, про прийдешнє, у вчинках і взаємостосунках з друзями, в окремих репліках на адресу таких, як сам, солдат чи кровожерних ворогів, нарешті, в кожній дрібниці тієї важкої, небезпечної і потрібної солдатської роботи, без якої годі й думати про перемогу – в усьому цьому перед нами виникає проста і велична, скромна і героїчна, лірична і загартована постать солдата-розвідника, якого не зламати ніякій силі. Письменник крок за кроком розповідає про буденні фронтіві справи, чим досягає реалістичного зображення.

Складним був шлях до читача найзнаменитішого твору письменника – повісті про Велику Вітчизняну війну “Записки солдата”, перші розділи якої написано ще в 1944 р. у госпіталі, де він змалював свою участь у війні. Коли вийшла книга (1949), більшість колег не зрозуміли тоді особливостей творчої манери автора, переконаного, що найкраще скажуть про героя-солдата його вчинки на фронті. Стриманість авторського стилю в повній мірі відповідає характерові бійця. Свій повсякденний подвиг розвідника він вершить із тією природністю й повнотою духовного життя, що вирізняють воїнів-патріотів. Лише після другого видання у 1969 р. “Записки солдата” зайняли належне місце в українській літературі [12, 117].

І. Заєць відзначав, що “у повісті Багмута відтворено аж ніяк не парадний – буденний бік велетенської битви. Та, зображаючи тяжкий ратний труд, показуючи, як нелегко в кожному бою діставалася перемога, письменник зосереджує увагу насамперед на величї душі того звичайного солдата, що є головною дійовою особою війни. Солдат цей у Багмута – образ, написаний до найтонших, найскладніших психологічних деталей, це сам Багмут” [11, 28].

Авторська позиція у творі зумовлена історичним перебігом подій. Автор у творі намагається осмислити сучасну йому добу, подати її через своє власне світовідчуття, через особисте сприйняття соціально-політичних й духовних перетворень світу.

Іван Багмут не обмежився розповіддю про своїх побратимів-воїнів однією повістю, а написав у післявоєнні роки ще ряд автобіографічних творів на тему Вітчизняної війни: “Пасічник”, “В яблуневому саду”, “Брати”, “Він”, “Дорогоцінне видання”, “Наш загін “Смерть фашизму!” та ін.

У творах Івана Багмута та Василя Бондаря психологічний аналіз досягається різноманітними засобами і зводиться до аналізу почуттів, думок, переживань персонажа і автора. Він здійснюється у формі прямих авторських роздумів або у формі самоаналізу персонажів, або опосередкованим шляхом – відображенням їх учинків, жестів тощо. У боротьбі за вирішення загальнолюдських питань людина повинна вступати в сутичку з сильними й безмежно жорстокими обставинами життя, проте іноді обставини виявляються набагато сильнішими за людину.

Отже, Василь Бондар та Іван Багмут силою художнього слова окремі біографічні факти перетворив у конкретні картини, живі образи, в

деталях відтворив ціле. У клаптиках власної біографії письменник зумів випукло і правдиво відобразити картини революційної епохи, осмислити ті грандіозні перетворення, які відбувались насправді. Письменник яскраво показав бурхливу дійсність початку двадцятого століття, перетопивши в горні майстра слова історичну правду в правду художню. Тому давноминуле хвилює й сучасного читача.

Таким чином, у своїх автобіографічних творах Василь Бондар та Іван Багмут художньо відтворили характерні конфлікти й тенденції свого часу, життя соціуму й окремої особистості, пропустивши її через призму власне авторського світобачення та світовідчуття, висловивши своє ставлення до явищ дійсності з позиції ідеалу, а також відтворивши свою біографію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багмут І. Записки солдата [повісті, оповідання, нариси] / І. Багмут. – К. : Дніпро, 1975. – 503 с.
2. Бахтин М. Автор и герой / М. Бахтин. – СПб. : Азбука, 2000. – 336 с.
3. Бондар В. Все-правда. Листя летить проти вітру: [повість] / В. Бондар. – К. : Українська видавнича група, 1995. – 342 с.
4. Бондар В. Рідні пороги: [повість] (закінчення) / В. Бондар // Березіль. – 1995. – № 5–6. – С. 22 – 120.
5. Бондар В. Рідні пороги: [повість] (початок) / В. Бондар // Березіль. – 1995. – № 3–4. – С. 20 – 109.
6. Брюгген В. Людина творить добро / В. Брюгген. – К. : Рад. письменник, 1966. – 114 с.
7. Добровольський В. Невпокійливість: декілька штрихів до портрету письменника Івана Багмута / В. Добровольський // Прапор. – 1983. – № 5. – С. 124 – 127.
8. Дуб К. Автобіографічний синерген / К. Дуб // Слово і час. – 2001. – № 4. – С. 15 – 23.
9. Дяченко В. Традиції літератури і становлення художньої манери / В. Дяченко // Прапор. – 1977. – № 7. – С. 91 – 99.
10. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. Сторінки призабутої спадщини / М. Жулинський. – К. : Дніпро, 1990. – 446 с.
11. Заєць І. Іван Багмут: літературно-критичний нарис. – [2-е вид., доповн.] / І. Заєць. – К. : Веселка, 1985. – 112 с.
12. Заєць І. Я. Іван Багмут / І. Заєць // Радянське літературознавство. – 1962. – № 4. – С. 116 – 124.
13. Храпченко М. Творча індивідуальність письменника і розвиток літератури / М. Храпченко. – К. : Дніпро, 1976. – 376 с.
14. Штонь Г. Становлення нової людини і літературний процес: із спостережень над українською радянською прозою 60–70-х рр. / Г. Штонь. – К. : Наукова думка, 1978. – 147 с.

Т.М.ШАРОВА

T. SHAROVA

БЮГРАФИЗМ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
ВАСИЛИЯ БОНДАРЯ И ИВАНА
БАГМУТАBIOGRAPHISM WORKS OF VASILIIY
BONDAR AND IVAN BAGMUT

В статье делается акцент на том, что Василий Бондар и Иван Багмут силой художественного слова биографические факты в литературных произведениях превращают в конкретные картины, живые образы, в деталях воспроизводят целое. В лоскутках собственной биографии писатели правдиво отображают картины революционной эпохи, осмысливают те грандиозные превращения, которые происходили в действительности.

In the article is marked on that Vasiliy Bondar and Ivan Bagmut by force artistic word biographic facts in literary works convert into concrete pictures living appearances, in details reproduce whole. By own biography writers true represent the pictures of revolutionary epoch, comprehend those grandiose transformations which took place in actual fact.

Ключевые слова: биографизм, автобиографические произведения, поэтика, индивидуальный стиль

Key words: biographism, autobiographical works, poetics, individual style.